

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Şef Seattle'ın Söylemedikleri...

"Gökyüzünü, toprağın ısını nasıl alıp satabilirsiniz? Bu fikir bize garip gelir... Her parlayan çam iğnesi, bütün kumlu sahiller, karanlık ormanlardaki sis, her açık alan, vızıldayan böcek, halkımın deneyim ve anılarında kut-saldır... Hayvanlar olmadan insan nedir? Eğer bütün hayvanlar bitse, insan, ruhun büyük yalnızlığından ölürdü. Çünkü hayvanlara ne olursa, insana da aynısı olur kısa süre içinde. Her şey birbirine bağlıdır... Hayat ağını insan örmedi; o sadece bir lif onun içinde... Çocuklarınıza bizim çocuklarınıza öğrettiklerimizi öğretin. Dünya annenizdir. Dünya'ya ne olursa Dünya'nın oğullarına da aynısı olur. Eğer insanlar yere tükürürse, kendi üzerlerine tükürürler... Ben vahşiyim ve başka bir yoldan anlamam. Çayırda çürüyen binlerce bufalo gördüm, beyaz adamın geçen trenden vurup bıraktığı... Ben vahşiyim ve dumanlı demir atın, bizim sadece canlı kalmak için öldürdüğümüz bufalodan nasıl daha önemli olabildiğini anlamıyorum."

Şef Seattle'ın ABD Cumhurbaşkanı'na yazdığı mektuptan(!)

Ben, bu "vahşi" kızılderilinin bu sözlerini ilk kez okuduğum zaman "Ah" dedim "Eğer Charles Darwin, Henry David Thoreau ve Shakespeare aynı zamanda yaşasaydı ve bütün yeteneklerini bir araya koyup ortaklaşa bir metin hazırlasalardı, ancak bu kadar başarılı olabilirlerdi." Ama kızılderililerden yaşadıkları toprakları terkedip hükümetin onlar için ayırdığı bir araziye, taşınmalarını isteyen Cumhurbaşkanı'na yazılan bu mektupta be-

ni bazı satırlar kuşkulandırmıştı; örneğin "Çayırda çürüyen binlerce bufalo gördüm" sözü. Gençliğimizin bir bölümü, ABD'nin Şef'in yaşadığı kuzeybatısında geçtiği için, ki şefin adı verildiği Seattle kenti de bu bölgededir, oralarda bufalo olmadığını biliyordum. Biraz araştırma sonucu acı gerçek ortaya çıktı: Şef, ne ABD Cumhurbaşkanı'na, ne de başka birine böyle bir bir

mektup yazmış. Gerçi zamanın cumhurbaşkanı, vali Stevens'ı böyle bir istek için Şefe göndermiş ama Şefin valiye sözlü olarak verdiği yanıtta çevre üzerine tek bir söz yer almadığı gibi, Şef başkanın teklifini adil olarak değerlendiriyor. Yukarıda verdiğimiz satırlardan başka "kuşun yalnız ağlayışı", "su birikintisi etrafında tartışan kurbağaların sesleri" ve "çamın koku verdiği rüzgar" gibi biz doğaseverlerin gözlerini yaşartan inciler de yok. Doğayı bir tarafa bırakın mektuptaki "Tanrımız aynı Tanrı" ifadesi, konuşmada "sizin Tanrınız bizim Tanrımız değil!" diye geçiyor. 1854 yılında yapılan bu konuşmayı bize aksettiren tek kaynak, Henry Smith adında bir doktorun olaydan tam 33 yıl sonra bastırıldığı anıları. Doğa ve çevre duyarlılığı ile ilgili bütün sözler Ted Perry adlı bir profesörün 1972 yılında Home (Ev) adlı bir film için yazdığı senaryodan alınmış. Başka bir dergide de (Gezi, Nisan 1998) kısaca değindiğim bu trajediye tekrar dönmemin nedenlerinden biri son yıllarda yapılan bir sürü araştırmada kızılderili-doğa ilişkisinin çok daha gerçekçi bir zemine oturtulması. Çok daha önemlisi, gerek çevreciler, gerek profesyonel ekologların arasında gün geçtikçe yayılan doğa tahribatının en büyük nedenlerinden birisinin doğaya karşı yeteri kadar duyarlılık ve saygı göstermemiz olduğu fikridir. Bu konuda hepimiz için bir rol modeli olan kızılderililere bu kadar ilgi göstermemizin nedeni de budur.

Piyasaya geçen aylarda sürülen Prof. Shepard Krech'in yazdığı Ecolo-

gical Indian: Myth and History (Ekolojik Kızılderili: Rivayet ve Tarih) yaraya tuz biber ekıyor. (Not: İngilizce'de "myth" kelimesi klasik anlamının yanı sıra bu başlıkta olduğu gibi "gerçekleri yansıtmayan iddialar" anlamında da kullanılır. Meraklı okuyucularımız Krech'in kitabını özetleyen bir makalesini New Scientist dergisinin 23 Ekim 1999 tarihli sayısında bulabilirler). Brown Üniversitesi'nde hocalık yapan Krech, 30 yıla yakın bir süredir kızılderilileri inceleyen çok saygın bir antropolog ve kitabında anlattıkları pek iç açıcı şeyler değil. "Amerika kıtasına ilk ayak basan Avrupalıların orada bir cennet görmeleri normal" diyor Krech, çünkü o zamanlar kızılderili nüfusu üç milyona yedi milyon arasındaydı". Yani isteseler de o kadar zarar veremezlerdi. Çevre duyarlılığına gelince: Av hayvanlarını daha kolay yakalayabilmek için ormanların yakılması sık sık başvurulan bir yöntemmiş. Kürkü çok makbul sayılan kunduz o kadar avlanmış ki, 1700 yılında bir çok yerde nesli tükenmeye yüz tutmuş. En popüler geyik avlama taktiklerinden bir tanesi hayvanları bir uçurumun kenarına getirdikten sonra korkutarak aşağı atmalarını sağlamak, aşağıdaki sert kayaların üzerinde can çekişen hayvanları parçalara bölmek ve sadece dil ve but gibi hoşlarına giden parçaları aldıktan sonra geri kalanları çürümeye terk etmek. Gerçi Krech bafalo katliamından beyaz adamı sorumlu tutuyorsa da kızılderililerin de binlerce bafaloyu sadece dillerini yemek için öldürdüğünü de eklemeyi ihmal etmiyor. Kısacası

bir çok alanda kızılderilinin çevre duyarlılığı beyaz adamınkinden pek farklı değil. Yalnız burada hemen eklemek istediğimiz bir nokta var, o da nasıl Avrupalı dediğimiz zaman aklımıza tek bir tip gelmiyorsa, aynı şekilde, Kuzey Amerika'da yaşayan dili, gelenekleri ayrı yüzlerce kabileyi de aynı kefeye koymak doğru değil. Örneğin, Navaho kabilesi çok savaşçı bir kabile olarak bilinirken, Hopiler son derece barışsever bir toplum olarak bilinir.

Kızılderililerin doğayı bir anne gibi algıladıkları sık sık gündeme gelir. Ama Prof. Sam D. Gill'in yazdığı Mother Earth: An American Story (Doğa Anamız: Bir Amerikan Hikayesi), adlı kitabında bu imaja kızılderililerin ancak 1960'lı yıllarda patlayan çevre hareketleri sırasında sahip çıktığını yazıyor. Buna benzer başka çalışmalar da var; ama isterseniz gelin bu trajediye bir perde çekip biz bu insan üstü 'yaratık' imajının nasıl ortaya çıktığına bir bakalım.

Geçen ay bu sayfalarda sizlerle paylaştığımız büyük şairimiz Adülhak Hamit'in Sahra adlı şiirinde çöl insanının kent insanına nazaran doğayla daha uyumlu bir yaşam sergilediğini, daha dürüst ve en önemlisi çok daha mutlu olduğunu yazmıştık. Emin değiliz ama, şairimizin böyle bir şiiri edebiyatımıza kazandırmasının nedeni, Fransa'da bir süre bulunması ve o ülkenin kültürünü çok iyi bilmesidir. Çünkü o zamanlar Avrupa, Fransız filozofu Jean Jacques Rousseau'nun (d.1712) teorileriyle sarsılıyordu. Rousseau'nun ortaya attığı tezlerden biri gerçek mutlulu-

ğun ancak kentlerden uzak, doğayla başbaşa yaşayan toplumlarda bulunabileceği idi. Rousseau'ya göre insan hür ve her türlü fenalıktan arınmış olarak doğar ama medeniyet onu fena yollara sürükler. Edebiyata ve felsefeye 'asil vahşi' diye yansıyan bu tür insanların başını da kızılderililer çekiyordu. 1760'lı yıllarda James MacPherson adında bir İngiliz, çok eski zamanlarda Britanya adasının Galler bölgesinde yaşayan Ossian adlı bir ozanın şiirlerini bulunduğunu iddia etti. MacPherson'ın o günkü dile tercüme ettiği şiirlerde anlatılan insanlar Rousseau'nun 'asil vahşi' tipine tıpa tıp uyuyordu. Bakın Ossian'ın şu satırları Şef Seattle'ın mektubundakilere (!) ne kadar benziyor "Bizim sesimiz denizin çevrelediği kayalar üzerinde parçalanan dalgalar gibi kalacak, rüzgar kesilse bile." Maalesef sonradan yapılan araştırmalar sonucu Ossian diye bir ozanın olmadığı ve MacPherson'un bu şiirleri kendisinin yazdığı ortaya çıktı. Fakat ne olursa olsun sonradan kabileye katılan Hermann Melville gibi yazarların da çabaları sonucu 'Asil Vahşi' imajı belleklerde perçinleşti.

"Peki ama" diyeceksiniz, "bu tür araştırmaların üzerinde bu kadar durmaya ne gerek var?" Bize kalırsa geçmiş ne kadar iyi anlarsak gelecekte de o kadar az hata yaparız. Merak etmeyin, kızılderili kültüründe de doğayla ilgili çok güzel şeyler var. Belki bir gün fırsat bulup o yönlerini de sizlere aktarabiliriz. Bazı bilim insanları bu imajın ortaya çıkmasını beyaz adamın "Evet bizler doğayı bu kadar tahrip ettik ama, aramızdan böyle insanlar da (kızılderililer) çıktı" kabilinden bir nevi güناه çıkarmasına bağlıyorlar. Bize kalırsa bu konuda en güzel sözü Krech'e bir kızılderili söylemiş. "Benim bir beyaz adam gibi olmak istemem bir mitolojik yaratık olmak istemem anlamına gelmez. (Benim istediğim) sadece gerçek bir insan olmak."

